

Dr. Ljuba Dornik Šubelj in njen življenjski jubilej

V letošnjem letu je častitljiv jubilej – dopolnila je sedemdeset let – praznovala dr. Ljuba Dornik Šubelj. Zaobjeti vse postaje, na katerih se je ustavljala njena bogata poklicna pot, in popisati vse sledi, ki jih je skozi svoje delo zapustila (in jih še vedno zapušča), za kronista ni ravno lahka naloga. Razlogov za to je več, a prvi med njimi je gotovo ta, da svojega dela nikoli ni dojemala zgolj kot zaposlitev. Nasprotno: Vsaj sam sem od leta 2003, ko sva postala sodelavca, vedno opazal predvsem živo zanimanje in radovednost, ki ju je ob delu izkazovala, ter žar, s katerim se je lotevala zlasti raziskovalnih ocen arhivskega gradiva. Te so bile včasih usmerjene na ožje dogodke ali posamezne osebe in so kot takšne temeljile na manjših sklopih dokumentov, drugič pa so predstavljale pomembne sinteze obsežnih arhivskih korpusov. V vseh primerih je bilo mogoče zaznati, da Ljuba svoje delo dojema kot poklic, če že ne kar poslanstvo. Področje prevzemanja in urejanja, predvsem pa strokovnega in znanstvenega ocenjevanja ter zgodovinopisnega raziskovanja arhivske zapuščine vojnih in povojnih organov za notranje zadeve, vključno ali pa zlasti z arhivskim gradivom varnostnih in obveščevalnih služb, je torej sprejela za osnovno področje svojega udejstvovanja. Zato je njeno pozornost in ustvarjalni napor vedno pritegovalo tudi izven delovnega časa.

Navedeno dejstvo je zagotovo prispevalo k temu, da Ljuba sodi med bolj prepoznavne obraze slovenske arhivske dejavnosti. Ob veliki delovni vnemi je k temu precej doprineslo tudi drugo dejstvo: Namreč da je bilo njeno delo vedno močno usmerjeno v javnost. Ob številnih prispevkih in člankih, objavljenih v strokovni periodiki, se je vztrajno in z velikim veseljem udeleževala konferenc in simpozijev, ki so se vsebinsko dotikali področij njenega dela. Še bolj so v javnosti odmevali nastopi v tiskanih in elektronskih medijih ter njena izvedenska mnenja. Ljuba se namreč ob zaprosilih medijev ali sodnih in drugih organov ni zatekala v varno anonimnost in se ogibala odgovorom na vprašanja, ki so včasih pritegovala tudi pozornost širše javnosti. Svoja stališča je vedno predstavila skupaj z argumenti, ki so jih utemeljevali. Ljubino vsaj za arhivske prilike razmeroma pogosto pojavljanje v javnosti je bilo deloma tudi posledica tega, da jo je njena poklicna pot pripeljala k tistemu arhivskemu gradivu, ki je bilo skozi celotno slovensko tranzicijsko obdobje predmet posebnega zanimanja posameznikov, civilne družbe in politike. To posebno zanimanje za arhivsko zapuščino (tajno)policijskih in obveščevalno-varnostnih organov nekdanjega političnega režima zagotovo ni slovenska posebnost, saj lahko podobno zanimanje za gradivo represivnih struktur opazimo v vseh nekdanjih totalitarnih in avtoritarnih državah. Zagotovo pa Ljube veliko zanimanje javnosti za gradivo nekdanjega Oddelka za zaščito naroda (OZNA) in nekdanje Službe državne varnosti (ter njenih predhodnic), ki je bilo v njeni »oskrbi«, ni motilo: V njem je namesto bremena vedno videla izziv. Skozi leta je tako v arhivskem gradivu poiskala številne podatke, ki so bili pomembni v procesih poprave krivic, storjenih posameznikom v vojnem in zlasti povojnem času. Žrtvam vojnega nasilja, povojnih taborišč, konstruiranih političnih procesov (ter njihovim potomcem) je tako omogočila ne le seznanitev s pogosto neznanimi podrobnostmi iz njihovih lastnih preteklosti, pač pa je v arhivskih zapisih poiskala tudi dokazila, ki so bila podlaga za njihovo kasnejšo rehabilitacijo in povrnitev »dobrega imena«. Ob reševanju razmeroma velikega števila tovrstnih poizvedb, od katerih je bila vsaka zelo pomembna za posameznika, na katerega se je nanašala, pa je bilo pomembno zlasti njeno znanstveno (zgodovinopisno) in strokovno delo. Za podajanje znanstvenih ocen in izvedenskih mnenj je bila ne nazadnje tudi najbolj usposobljena: Je namreč predstavnica tiste (danes vse redkejša vrste) arhivistov, ki so zaupane jim dokumente zares temeljito prebrali in proučili. Ljuba je dokumente brala temeljiteje, kot to zahteva zgolj njihovo osnovno popisovanje, zaradi česar je z leti obsežno

arhivsko dokumentacijo spoznala ne le v temeljnih obrisih, pač pa tudi v vseh njenih številnih in zapletenih podrobnostih. Gradivo medvojne VOS in OZNE (pa tudi policijskih, varnostnih in obveščevalnih služb okupatorjev ter slovenskega protirevolucionarnega tabora) ter poveljne Uprave državne varnosti (UDV) je Ljuba spoznavala in proučevala ne le kot arhivistka, pač pa tudi kot študentka magistrskega in doktorskega študija. Pri arhivskem, raziskovalnem in akademskem srečevanju s tem gradivom se je Ljuba zavedala njegovih posebnosti. Poti obveščevalnih zgodb in v njih udeleženi posamezniki so redko premočrtne in enoplastne, zaradi česar stvari niso nujno takšne, kot se zdijo na prvi pogled. Tudi zato je nujno kritično ocenjevanje ohranjenih dokumentov in njihovo nenehno medsebojno soočanje (ter primerjava z drugimi viri). Ljuba se je v teh »motnih vodah« zgodovine tajnih političnih policij in obveščevalnih ter varnostnih služb vedno rada zadržala in zdelo se je, da ob tem, ko se skuša približati resničnemu poteku stvari v preteklosti, naravnost uživa. Tako smo iz njenega skrivnostnega nasmeha vsaj sklepali njeni sodelavci, ki smo vedno radi prisluhnili pripovedim o vsakokratnih aktualnih raziskavah. Tudi zato sta njeni morda najpomembnejši monografiji *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo* (1999, prirejena magistrska naloga) in *Ozna in prevzem oblasti 1944–46* (2013, prirejena doktorska disertacija) referenčni deli, za katerih kljub razmeroma visoki nakladi še vlada precejšnje zanimanje (obe sta izšli v založništvu ali sozaložništvu Arhiva Republike Slovenije).

Dodaten razlog za dobro poznavanje zgodovine organov za notranje zadeve, tako tistih s področja javne kot tistih s področja državne varnosti, je bil v tem, da je Ljuba na marsikatero stvar zaradi svoje osebne poklicne zgodovine lahko pogledala tudi drugače od preostalih raziskovalcev. Organe za notranje zadeve je namreč kot nekdanja uslužbenka Republiškega sekretariata za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije in kasnejšega Ministrstva za notranje zadeve spoznala tudi »od znotraj«. Na tem mestu obnova celotne poklicne poti in opravljenega dela ni smiselna, saj je oboje v *Arhivih* pred desetletjem že natančno predstavila Darinka Drnovšek. Velja pa ponoviti, da je Ljuba v okviru navedenega sekretariata oziroma ministrstva delovala najprej kot profesorica zgodovine in sorodnih predmetov v Izobraževalnem centru organov za notranje zadeve v Tacnu (1973–1983; v tej vlogi se je z naklonjenostjo spominjajo številni nekdanji gojenci te ustanove) in kasneje kot samostojni analitik v raziskovalni skupini za proučevanje zgodovine

organov za notranje zadeve (1983–1990). V sklopu organov za notranje zadeve je delovala tudi po ustanovitvi Arhiva Ministrstva za notranje zadeve kot posebne organizacijske enote ministrstva (1991) in jih zapustila leta 1998, ko je bil navedeni arhiv priključen Arhivu Republike Slovenije. Pregled bibliografije dr. Ljube Dornik Šubelj, ki ga je leta 2009 v že omenjenem prispevku pripravila Darinka Drnovšek, je zelo zgovoren. Pove nam, da je Ljuba v obdobju do leta 2009 ob omenjenih monografijah pripravila vrsto razstav, objav arhivskih virov, izvirnih in preglednih znanstvenih člankov, strokovnih člankov, znanstvenih in strokovnih prispevkov na konferencah, enciklopedičnih gesel in prispevkov v arhivskih vodnikih, recenzij ... V njih je posegla na več področij – tako tistih, ki so bližje zgodovinopisju, kot tistih, ki so bližje arhivistiki – in se ukvarjala z zgodovino, strukturo in aktivnostmi organov za notranje zadeve (Narodno zaščito – manj znano je, da je bila ta predhodnica ljudske milice prvi predmet njenega znanstvenega zanimanja – VOS in OZNO), pa tudi z zanimivimi zgodovinskimi dogodki, skupinami in posamezniki ter njihovimi usodami. Precej člankov je posvetila tudi nekaterim praktičnim vidikom upravljanja arhivskega gradiva nekdanjih organov za notranje zadeve in posebnostim tega gradiva. Prav tako pa se je vedno znova lotevala tudi tem, povezanih z družinsko zgodovino, okoljem, iz katerega izhaja njen rod, in ljudmi, ki so bili z naštetim tako ali drugače povezani. Zdi se, da se je njeno raziskovalno delo najbolj razmahnilo nekaj let po prihodu v Arhiv Republike Slovenije, ko se mu je zaradi organizacijskih sprememb lahko še bolj temeljito posvetila. Zelo dejavno in z velikim navdušenjem se je v tem obdobju vključila tudi v sodelovanje na konferencah v tujini, zlasti v okviru Mednarodne zveze za zgodovino obveščevalnih služb (IIHA). Članica te organizacije je ostala tudi po upokojitvi.

Vsekakor je zaradi že opravljenega (in objavljenega) temeljitega pregleda njenega dela najbolj smiselno, da se zaustavimo tudi ob tistem obdobju njenega delovanja, ki doslej še ni bilo obdelano. Najpomembnejša je ugotovitev, da je Ljuba tudi po letu 2009 in upokojitvi v letu 2010 ostala zelo aktivna raziskovalka arhivskega gradiva in v njem zapisanih zgodb. O tem najbolje priča kar bibliografija tega obdobja (2009–2019). Ob jubileju ji zato želimo, da se raziskovanja preteklosti še naprej loteva z nezmanjšano vnemo. Predvsem pa naj še dolgo ostane zdrava in takšna, kakršno smo spoznali vsi njeni sodelavci: Človeško topla v vsakdanjih stikih, vedra in optimistična v vseh življenjskih okoliščinah, nesebična pri deljenju svojega znanja.

DR. LJUBA DORNIK ŠUBELJ – bibliografija (2009–2019)

Doktorska disertacija

Vloga OZNE za Slovenijo pri prevzemu oblasti: 1944–1946: doktorska disertacija. Ljubljana, 2009. 371 str.

Znanstvena monografija

Ozna in prevzem oblasti 1944–46. 1. izd. Ljubljana: Modrijan: Arhiv Republike Slovenije, 2013. 472 str.

Prijatelj ali sovražnik?: dokumenti o stikih med Edom Brajnikom in Danom Shai-kejem: (1944–1980), (Viri, št. 32). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2011. 139 str., ilustr.

Izvirni znanstveni članek

Od jugoslovansko-izraelskih do slovensko-izraelskih odnosov v luči dokumentov uprave državne varnosti: sodelovanje med UDV in Mosad od leta 1946. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39 (2016), št. 2, str. 207–219.

Razlika med osebnim dosjejem in dosjejem sodelavca na primeru Milana Doriča. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 40 (2017), št. 1, str. 27–45.

Kratki znanstveni prispevek

Dokumenti obveščevalnih služb - vir zgodovinskega znanja. V: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 32 (2009), št. 2, str. 215-221.

Strokovni članek

Jože Lampret (1903-1969): Slovenec, partizan, duhovnik. V: *Ampak: mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo*, 11 (2010), št. 1/2, str. 24-26.

Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci

The influence of the NKVD on the establishment of an intelligence and counterintelligence organisation in Slovenia and Yugoslavia. V: VOLNÁ, Kateřina (ur.), TARAÚ, Virgiliu. *Aktivity NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945-1989, II: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 19.-21. listopadu 2008 = NKVD/KGB activities and its cooperation with other secret services in Central and Eastern Europe 1945-1989, II: anthology of an international conference held in Prague, 19-21 November 2008*. Praha = Prague: Ústav pro studium totalitních režimů: = Institute for the study of totalitarian regimes. 2009, str. 55-63.

Objavljeni strokovni prispevek na konferenci

Primerjava različnih praks med slovenskimi in tujimi arhivi. V: BONIN, Zdenka (ur.), VOGRIN, Marjan (ur.). *Primeri različnih praks v slovenskih arhivih: zbornik referatov: 25. zborovanje*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije. 2011, str. 32-37.

Objavljeni povzetek znanstvenega prispevka na konferenci

Alfred Naujocks v dokumentih Arhiva Republike Slovenije. V: *Glasnik ZRS Koper*, 14 (2009), št. 9, str. 31, 32.

Drugi sestavni deli

24. letno srečanje IIHA - Mednarodne agencije za zgodovino obveščevalnih služb Gradec (Avstrija), 8.-10. junij 2018. v: *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 41 (2018), št. 2, str. 517-525.

Mednarodna konferenca »Intelligence & democracies in conflict and peace«, Tel Aviv, 18.-19. 10. 2009. v: *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije*, 64 (2010), št. 1/2 (141), str. 225-228.

Intelligence and society - 16. letna konferenca IIHA. Tutzing, 23.- 25. april 2010. V: *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije*, 64 (2010), št. 3/4 (142), str. 474-477.

Prispevek na konferenci brez natisa

Alfred Naujocks v dokumentih Arhiv Republike Slovenije: [predavanje na mednarodnem znanstvenem sestanku *Tajno stoletje - obveščevalne in varnostne službe ter protiterorizem v 20. stoletju*, Koper, 13. november 2009]. Koper, 2009.

*The archives of the secret service in Slovenia as part of the Archives of the Republic of Slovenia: a source of historical knowledge: [predavanje na mednarodni konferenci *The files of secret services - a source of historical knowledge*, April 8, 2009, Sofia]*. Sofia, 2009.

Uredništvo

Pesmi in pisma. Ljubljana: Papirnica Domen, 2018. 46 str., ilustr., avtorj. sl. (so-urednik, avtor dodatnega besedila).

Med zvezdo in križem: spomini Jožeta Lampreta. Velenje: Muzej, 2011. 263 str., ilustr. zbiratelj, so-urednik).

Prijatelj ali sovražnik?: dokumenti o stikih med Edom Brajnikom in Danom Shai-kejem: (1944-1980), (Viri, št. 32). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2011. 139 str., ilustr. (avtor, urednik)

Bibliografski predhodnik

Križ in kladivo: dokumentarno zgodovinska drama, (Dokumentarni filmi in oddaje, Kulturno-umetniški program). Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija javni zavod, 2017.

Tadej Cankar